

ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΩΝ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ - ΚΕΡΑΜΙΚΑ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΣ

E-mail: blabro@teiath.gr

Website: www.vlampoopoulos.gr

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ
ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΩΝ ΚΕΡΑΜΙΚΩΝ
ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ

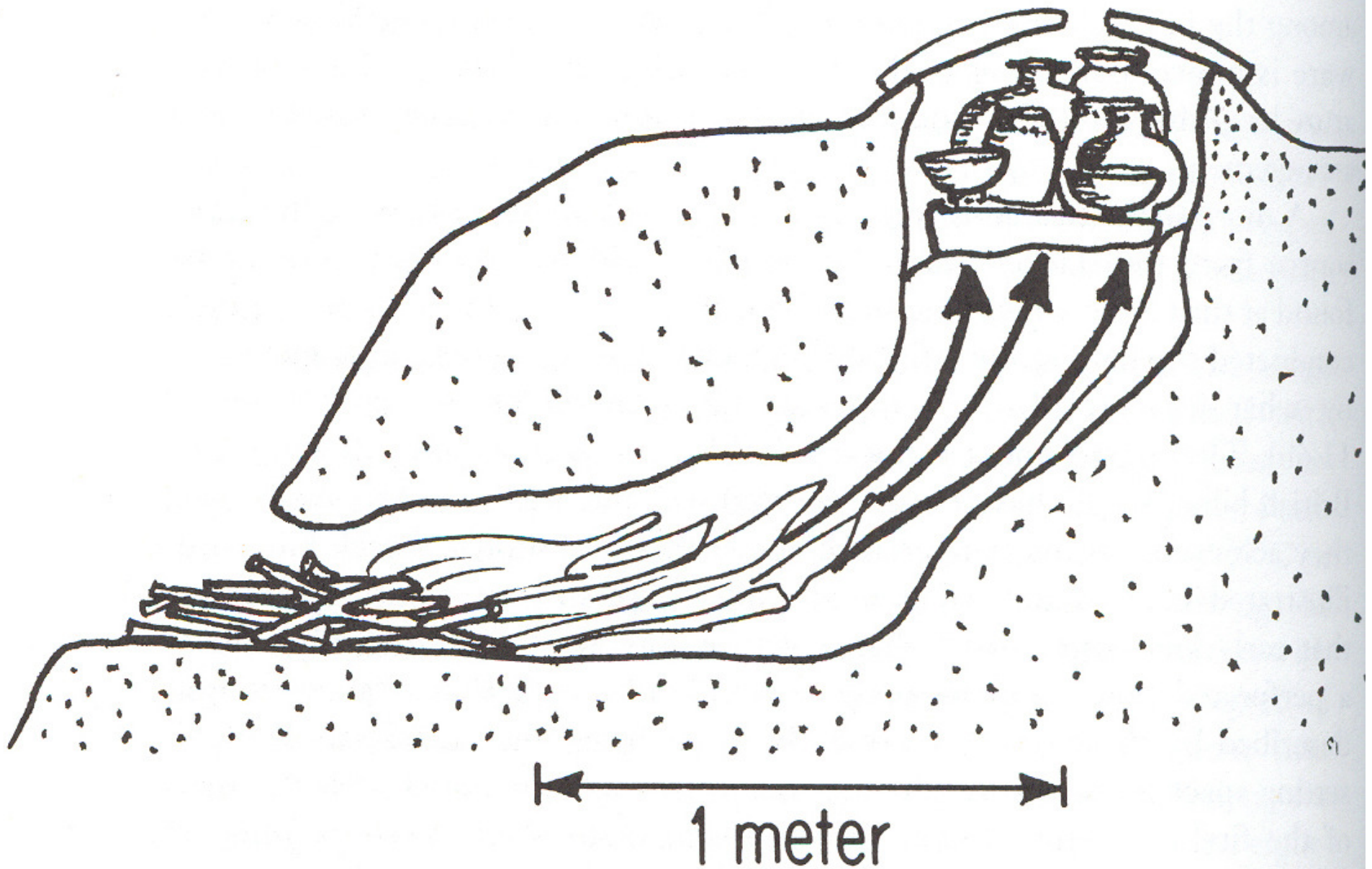
Η λέξη κεραμικό προέρχεται από την ελληνική λέξη "κέραμος", που σημαίνει "καμένο υλικό" ή "πήλινο σκεύος".

Χρονικά τα πρώτα κεραμικά δημιουργήθηκαν, ανάλογα με την περιοχή, για εποχή μεταξύ 6000 - 7000 π.Χ. για τη σημερινή Μέση Ανατολή ή 4000 - 5000 π.Χ. για τον σημερινό ελλαδικό χώρο. Παλαιότερα χρησιμοποιούνταν οι ιδιότητες του πηλού να πλάθεται σε σχήματα και όταν στεγνώνει, να στερεοποιείται και να σχηματίζει αρκετά ανθεκτικά αντικείμενα.

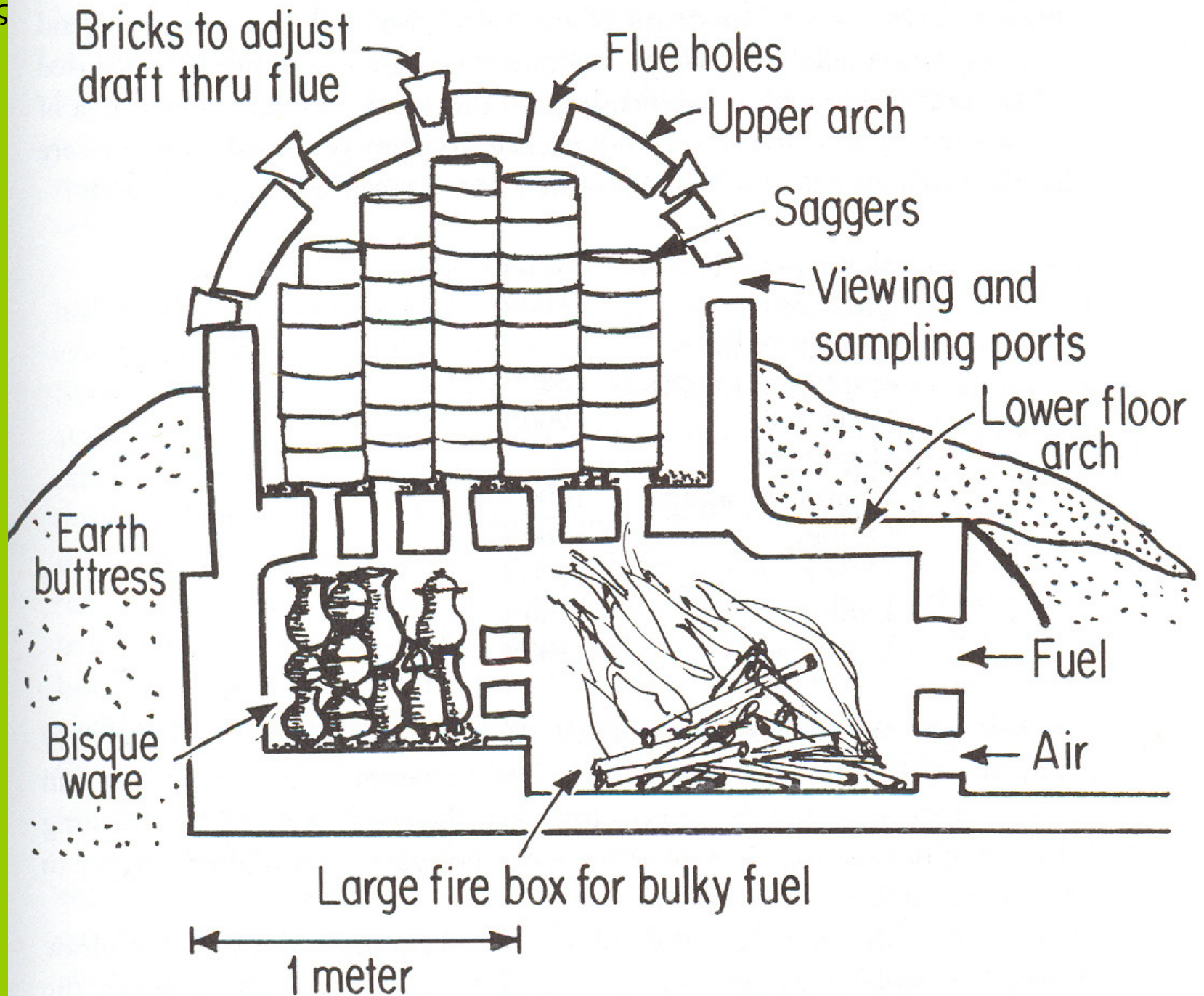
- Φούρνος παραγωγής προϊστορικών κεραμικών.

- Φούρνος παραγωγής κεραμικών ιστορικών χρόνων.

Φούρνος παραγωγής κεραμικών νεότερων χρόνων.

Τα αρχαιότερα αγγεία ανήκουν στην πρώτη νεολιθική εποχή (8.000 - 5.000 π.Χ.) και ήταν χονδροειδή σφαιρικά αντικείμενα με πυθμένα στρογγυλό ή οξύ. Ο πηλός ήταν ακάθατος, αναμεμιγμένος με μικρές πέτρες για να έχει μεγαλύτερη αντοχή και το ψήσιμο γινόταν σε ανοικτή εστία και όχι σε καμίνι. Τέτοια αγγεία βρέθηκαν στη Δανία, στην Πορτογαλία, στη Σαρδηνία, στη Γαλλία και αλλού σε τυμβοειδή υψώματα, ερείπια πρωτονεολιθικών συνοικισμών. Η επιφάνεια αυτών των αγγείων δεν φέρει διακοσμήσεις και δεν είναι χρωματισμένη.

Τα αγγεία της κύριας νεολιθικής εποχής (5.000 - 3.000 π.Χ.) εμφανίζουν μεγάλη πρόοδο στην τεχνική της κατασκευής τους, αν και ο κεραμικός τροχός είναι ακόμα άγνωστος και ο πηλός έχει ανόμοιο χρώμα λόγω του ατελούς ψησίματος. Όμως μερικά από αυτά έχουν λαμπερή μαύρη επιφάνεια. Τα αρχαιότερα είχαν αντί για λαβές, προεξοχές με οπή στο μέσο για να περνά σκοινί για να τα κρεμούν. Η διακόσμηση της επιφάνειας ήταν αρχικά απλές γραμμές και στη συνέχεια σε διάφορους συνδυασμούς, ώστε να αποτελούν γεωμετρικά σχήματα. Χαράσσονταν οι γραμμές και κατόπιν γεμίζονταν με λευκό υλικό, αλλά βρέθηκαν και αγγεία με γραπτή διακόσμηση και όχι χαραγμένη.

Αγγεία της κύριας νεολιθικής εποχής βρέθηκαν σε πολλές χώρες της Ευρώπης: Δανία, Ουγγαρία, Βοημία, Βοσνία, Τρανσυλβανία, Γαλλία, Αγγλία, Ισπανία κ.ά..

Στην Αίγυπτο την εποχή αυτή παρατηρείται αρχικά η γεωμετρική διακόσμηση, αλλά υποχωρεί νωρίς και παρουσιάζεται η απομίμηση της φύσης και της ζωής του ανθρώπου, με τρόπο όμως πρωτογενή και παιδαριώδη.

Στην Κίνα και στην Αμερική βρέθηκαν αγγεία αυτής της εποχής διακοσμημένα με σπείρες και μαιάνδρους.

Η κεραμική αυτής της εποχής, ανάλογα με τη διακόσμηση, διαιρείται σε:

- ταινιοκεραμική,
- στικτοκεραμική και
- σειραδιοκεραμική,

αλλά δεν έχει γίνει γνωστό αν οι κατηγορίες αυτές αναπτύχθηκαν διαδοχικά ή παράλληλα.

Κατά τη νεολιθική εποχή υπήρχαν στην Ελλάδα μικρά πήλινα ειδώλια, που σχετίζονταν κύρια με θρησκευτικές δοξασίες και απέκτησαν με το χρόνο συμβολική αξία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ένα πήλινο ειδώλιο που βρέθηκε στο Σέσκλο με το γνώρισμα της στεατοπυγίας.

Τα πήλινα αγγεία της εποχής του χαλκού (3.000 - 1.100 π.Χ.) παραμελήθηκαν, παραγκωνίστηκαν από τα μεταλλικά. Η διακόσμησή τους είναι σε πολλά άτεχνη και τα σχήματα ακανόνιστα.

Το τέλος της εποχής αυτής το χαρακτηρίζουν τεφροδόχοι κάλπες. Ο πηλός είναι ακάθατος και μόνο η επιφάνεια είναι επιχρισμένη με λεπτό καθαρό πηλό. Τα σχήματα ποικίλουν και αρχικά ήταν μικροί πίθοι, έπειτα έγιναν ανθρωπόμορφοι και τέλος οικιόσχημοι.

Τεφροδόχοι κάλπες βρέθηκαν στη Δανία, Γερμανία και Ουγγαρία και αξιόλογα αγγεία αυτής της εποχής βρέθηκαν σε Βαβυλωνιακούς τάφους, χρωματισμένα και διακοσμημένα, αλλά αυτό δεν αποδεικνύει την ύπαρξη προηγμένης αγγειοπλαστικής στην περιοχή αυτή, όπου η αρχιτεκτονική, η γλυπτική και η επιγραφική είχαν αναπτυχθεί.

Κατά την πρώτη εποχή του Σιδήρου ή Αλσάττιο εποχή (1.100 - 500 π.Χ.) έχουμε πήλινα αγγεία, με περισσότερο ιδιαίζουσα μορφή την υδρία, "Βιλλανόβιο" τεφροδόχο, που έλαβε το όνομα από το νεκροταφείο κοντά στη Βιλλανόβα της Ιταλίας (9ος π.Χ. αιώνας). Έχει ψηλό λαιμό, επιφάνεια μαύρη ή κόκκινη και φέρει γεωμετρικές διακοσμήσεις σε ζώνες.

Κατά τον 8ο π.Χ. αιώνα είναι φανερή η ανατολική επίδραση διαμέσου της ετρουσκικής τέχνης, η οποία ήταν υπό την επίδραση της φοινικικής, αιγυπτιακής και ελληνικής.

Κατά την δεύτερη εποχή του Σιδήρου ή Λατένιο εποχή (500 - 52 π.Χ.) τα αγγεία είναι κατασκευασμένα με κεραμικό τροχό και το ψήσιμο γίνεται σε καμίνι. Αγγεία αυτής της εποχής βρέθηκαν στην Ελβετία, Βοημία, Αυστρία, Γαλλία και Ουγγαρία και έχουν επίδραση από την ελληνική τέχνη, την οποία γνώρισαν είτε από την νότια Γαλλία όπου στέλνονταν ελληνικά αγγεία είτε από την βόρεια Ιταλία από τα αγγεία των Ετρούσκων. Τα αγγεία αυτής της εποχής είχαν φυτική διακόσμηση με χάραξη και γεμισμένη με σμάλτο.

Η αγγειοπλαστική γενικότερα αναπτύχθηκε κύρια σε τρεις χώρες:

- στην Αίγυπτο,**
- στην Ελλάδα και**
- στην Ετρουρία, η οποία βρισκόταν πάντοτε υπό την επίδραση των δύο προηγούμενων χωρών.**

ΑΙΓΥΠΤΟΣ

Η αγγειοπλαστική δεν αναπτύχθηκε στην Αίγυπτο όσο στην Ελλάδα, ίσως διότι στην περιοχή αυτή δεν υπήρχε κατάλληλος πηλός.

Από πλευράς πρώτης ύλης, αυτή υπήρχε άφθονη στις όχθες του Νείλου αλλά οι τεχνίτες δεν προχωρούσαν στην επεξεργασία της. Ο κυριότερος λόγος ήταν ότι είχαν βρεθεί στην περιοχή αυτή τα διάφορα μέταλλα και το γυαλί και κατασκευάζονταν αγγεία και αντικείμενα κοινής χρήσης από τα υλικά αυτά.

Αρχικά τα αιγυπτιακά αγγεία είχαν γεωμετρική διακόσμηση και στη συνέχεια φυτική, ζωική (λιοντάρια, πουλιά και κροκόδειλους) και από την καθημερινή ζωή του ανθρώπου. Τα αγγεία βρέθηκαν στους τάφους, διότι οι Αιγύπτιοι πίστευαν ότι μετά θάνατον το πνεύμα του ανθρώπου εξακολουθεί να ζει και έχει ανάγκη των πραγμάτων ανάμεσα στα οποία ζούσε στον κόσμο.

ΕΤΡΟΥΡΙΑ

Οι Ετρούσκοι εγκαταστάθηκαν στην Ιταλία, με άγνωστη μάλλον προέλευση, γύρω στον 10ο π.Χ. αιώνα και σύμφωνα με τον Ηρόδοτο προέρχονταν από τη Λυδία ή τη Φρυγία. Η επίδραση στις διακοσμήσεις των αγγείων τους (φανταστικές μορφές, ζώα, λιοντάρια κ.λπ.) φαίνεται να προήλθε από την Ανατολή. Στη συνέχεια επέδρασαν στην ντόπια Βιλλανόβιο τεχνοτροπία, αλλά στη συνέχεια η ετρουσκική τεχνοτροπία δέχθηκε μεγάλες επιδράσεις από την Ελλάδα.

Τα αγγεία που ανακαλύφθηκαν στους τάφους της Ετρουρίας είναι τα περισσότερα ελληνικά που εισήχθησαν από τις ελληνικές αποικίες.

Η πραγματική ετρουσκική τέχνη αναπτύχθηκε πριν από τον 5ο αιώνα π.Χ. και διαιρείται σε τρεις εποχές.

α. Εποχή της ανθρωπόμορφης τεφροδόχου κάλπης (canope), κατά τους 8ο και 7ο αιώνα π.Χ..

β. Εποχή αγγείου "bucchero nero", κατά τον 7ο αιώνα π.Χ..

γ. Εποχή ελληνίζοντος αγγείου.

Τα ετρουσκικά αγγεία των τελευταίων αιώνων π.Χ. δεν μπορούν να ονομαστούν ετρουσκικά, διότι παρουσιάζουν τόση μεγάλη ομοιότητα προς τα ελληνικά εξαιτίας της μεγάλης επικοινωνίας των περιοχών της Ελλάδας και των αποικιών της με την Ιταλία. Εδώ οι γνώμες δίστανται και μερικοί ιστορικοί τα ονομάζουν ιταλικά με ελληνική επίδραση και άλλοι ελληνικά που κατασκευάστηκαν από Έλληνες τεχνίτες στην Ιταλία.

Τα αρχαία ετρουσκικά αγγεία ήταν γενικά περιζήτητα και, όπως αναφέρει ο Σενέκας, οι τάφοι των Ετρούσκων σκάπτονταν για να εξαχθούν τα αγγεία. Αυτή η μεγάλη ζήτηση, όπως ήταν αναμενόμενο, προκάλεσε την απομίμησή τους η οποία όμως είχε μικρή επιτυχία.

ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΚΡΗΤΗ

Τα αγγεία της αρχαίας Ελλάδας έχουν παραστάσεις με απεικονίσεις των ηθών και εθίμων της εποχής, από όπου μαθαίνουμε πολλές λεπτομέρειες για το δημόσιο και ιδιωτικό βίο των αρχαίων Ελλήνων, όπως αγώνες, θυσίες, γάμους, εορτές, εκφορά και ταφή των νεκρών, τις διάφορες λατρείες κ.ά.. Από τις παραστάσεις μαθαίνουμε και για την αρχαία ζωγραφική, της οποίας τα μνημεία δεν διασώθηκαν λόγω της φθαρτής ύλης από την οποία αποτελούνταν.

Οι δύο σπουδαιότεροι συντελεστές που συνέβαλαν στην ανάπτυξη της κεραμικής και της αγγειοπλαστικής είναι η έλλειψη του γυαλιού και η μεγάλη χρήση των αγγείων κατά την αρχαιότητα σαν κτερίσματα.

Κατά την πρώιμη μινωική περίοδο (2.500 π.Χ.) εμφανίζονται τα περίφημα για την κομψότητα και χάρη "καμαραϊκά" ονομαζόμενα αγγεία. Αυτά είναι λεπτά και σχεδόν διαφανή όπως το κέλυφος του αυγού και τα κοσμήματά τους είναι καλλιτεχνικότατα. Τα κοσμήματα είναι γεωμετρικά όπως σταυροί, σπείρες, συγκεντρικοί κύκλοι κ.λπ.. Το χρώμα που επικρατεί είναι το λευκό επάνω σε βαθύ ερυθρό ή καστανό, υπάρχουν όμως και πολύχρωμα.

Κατά την μέση μινωική περίοδο (2.200 - 1.800 π.Χ.) τα αγγεία είναι μονόχρωμα αλλά η διακόσμηση γίνεται φυσικότερη. Κατά τους ίδιους χρόνους κατασκευάζονται και θαυμάσια ειδώλια πορσελάνης και βεβαίως υποθέτουμε ότι θα κατασκευάζονταν και αγγεία από την ίδια ύλη.

Κατά την ύστερη μινωική περίοδο (1.700 - 1.200 π.Χ.) υπήρχαν τα μεγαλοπρεπή αγγεία συνήθως σε σχήματα μεγάλων υδριών ή πίθων, που ονομάστηκαν ανακτορικά. Κατά την μεσομινωική και υστερομινωική περίοδο υπήρξε εντατική κατασκευή πήλινων ειδωλίων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το ειδώλιο της θεάς των όφεων από φαγεντιανό πηλό, που βρέθηκε στο κεντρικό ιερό του ανακτόρου της Κνωσού.

Στην περίοδο του μυκηναϊκού πολιτισμού η επίδραση της κρητικής τέχνης είναι μεγάλη. Τα μυκηναϊκά αγγεία διακρίνονται για την πρωτοτυπία και την κομψότητά τους και τα σχήματα είναι ποικίλα: υδρίες, αμφορείς, οινοχόαι, προχοϊδες, σκύφοι, κύαθοι, κύπελλα κ.λπ.. Περισσότερο χαρακτηριστικός αυτής της εποχής είναι "ψευδόμορφος αμφορεύς", ο οποίος απαντά και σε πολύ μικρό σχήμα σαν αμφορίσκος. Η διακόσμηση είναι συνήθως από τη θαλάσσια ζωή και γενικά από τη φύση, όπου παριστάνονται επάνω στα αγγεία χταπόδια, χέλια, ναυτίλοι, φύκια, όστρακα, πλοία καθώς επίσης υδροχαρή πουλιά και φυτά, όπως πάπιες και κισσός ή καλάμια. Ο συνήθης χρωματισμός είναι βαθύς ερυθρός ή ερυθροκαστανός.

Μετά την κάθοδο των Δωριέων (1.100 π.Χ.) αρχίζει η κύρια ελληνική αγγειογραφία. Αυτό που δίνει έναν ιδιάζοντα χαρακτήρα στα αγγεία είναι η εμφάνιση της ανθρώπινης μορφής και το απλό αυτό κεραμικό αγγείο καθίσταται ένα "μνημείο τέχνης" διότι στην επιφάνειά του απεικονίζονται σκηνές από τη μυθολογία, διονυσιακές εορτές, γαμήλιες πομπές, αθλητικές παραστάσεις, επιτύμβιες και νεκρικές παραστάσεις, παιχνίδια και γενικότερα σκηνές από το δημόσιο και τον ιδιωτικό βίο των αρχαίων Ελλήνων.

Για πολλούς αιώνες επικρατεί η τεχνική των μελανόμορφων αγγείων, όπου η διακόσμηση, φυτική, ζωική είτε απλά γεωμετρική γινόταν με την λεγόμενη μελανόμορφη τεχνική. Στη διακόσμηση υπήρχε ο γεωμετρικός τρόπος μέχρι τον 7ο π.Χ. αιώνα και μετά υπήρξαν ανατολικές επιδράσεις.

Αλλά στις αρχές του 5ου π.Χ. αιώνα πραγματοποιήθηκε ένα ακόμα πολύ σημαντικό βήμα στην αρχαία αγγειοπλαστική και αγγειογραφία, όπου εμφανίστηκε και επικράτησε η τεχνική των ερυθρόμορφων αγγείων. Εδώ αντί οι μορφές να εμφανίζονται σαν μελανές σκιές ("σιλουέτες") επάνω στην ερυθρή επιφάνεια του αγγείου, αντίστροφα οι μορφές σχεδιάζονταν με πολύ λεπτή ερυθρή γραμμή στην επιφάνεια του αγγείου, η οποία καλυπτόταν εξ ολοκλήρου, εκτός από τα ερυθρά περιγράμματα των μορφών, με μέλαν χρώμα και έτσι τα μελανόμορφα αγγεία μεταβλήθηκαν σε ερυθρόμορφα.

Οι περίφημες λευκές λήκυθοι εκφράζουν την κλασική αγγειογραφία και πολλές από αυτές βρέθηκαν σε τάφους της Ερέτριας, όπου τις απόθεταν όπως και στην Αθήνα δίπλα στο νεκρό. Λίγοι αγγειογράφοι ειδικεύτηκαν από το 470 ή 460 π.Χ. και έπειτα στη διακόσμηση των λευκών ληκύθων, το σχήμα όμως σπανιότερα και τα θέματα προετοιμάστηκαν από αρχαιότερους αγγειογράφους. Ο ζωγράφος του Αχιλλέα στάθηκε κύριος πρωταγωνιστής στη διαμόρφωση των θεμάτων, έδωσε κλασική πνευματικότητα στις μορφές, ενώ ο ζωγράφος του θανάτου τις προίκισε με μια υπερβατικότητα. Το γαλακτερό επίχρισμα, μαζί με την ευγένεια της γραμμής και με το υπερβατικό νόημα των θεμάτων, χαρίζουν στις ονομαστές αττικές λευκές ληκύθους την εξαΰλωση του θανάτου.

Αγγειογράφοι της τεχνικής των μελανόμορφων αγγείων ήταν: ο Κλειτίας, ο Εξηκίας, ο Σκύθης, ο Άλκασις, ο Σοφίλος, ο Τιμαγόρας, ο Κίλχης, ο Νικοσθένης, ο Νέαρχος, ο Τλήδων, ο Εργοτέλης, ο Παμφαίος, ο Ανδοκίδης, ο Χέλις, ο Πύθων, ο Καχρυλίων, ο Επίκτητος κ.ά., εκ των οποίων πολλοί αργότερα ήσαν και αγγειογράφοι της τεχνικής των ερυθρόμορφων αγγείων.

Αγγειογράφοι της τεχνικής των ερυθρόμορφων αγγείων ήταν: ο Ευφρόνιος, ο Δούρις, ο Μειδίας, ο Ευθυμίδης, ο Ιέρων, ο Φιντίας, ο Πειθίνος, ο Βρύζας, ο Ονήσιμος, ο Σωσίας, ο Μάκρων, ο Ηγίας κ.ά..

Από τον 4ο π.Χ. αιώνα και κατά την ελληνιστική εποχή έχουμε πολλά πήλινα ειδώλια, τα οποία είναι αληθινά κομψοτεχνήματα. Βρέθηκαν κυρίως στην Τανάγρα της Βοιωτίας, απεικονίζουν γυναίκες και ονομάσθηκαν Ταναγραίεις.

Η συντήρηση των κεραμικών αντικειμένων ξεκίνησε από το 1000 π.Χ. στην Κίνα και την Ιαπωνία, όπως προκύπτει από μαρτυρίες χειρογράφων του 16ου αιώνα. Αντίθετα, στην Ευρώπη η συντήρηση κεραμικών αντικειμένων εμφανίστηκε την περίοδο της Αναγέννησης και όταν άρχισαν οι πωλήσεις διαφόρων έργων τέχνης μεταξύ ευγενών κυρίως.

Τα υλικά που χρησιμοποιούνταν, ήταν φυσικά συγκολλητικά (ζωικά - φυτικά) και υλικά συμπλήρωσης παρόμοια με τα υλικά των κεραμικών, όπως πηλός, κονιάματα κ.λπ..

Σημάδια αποκατάστασης κεραμικών στοιχείων, π.χ. αγωγών, έχουμε από την κλασική ελληνική και τη ρωμαϊκή εποχή, όπου υπάρχουν μεταλλικοί - μολύβδινοι σύνδεσμοι σε σχήμα Π τοποθετημένοι στην εξωτερική επιφάνεια των αγωγών σε περίπτωση που οι αγωγοί αυτοί παρουσίασαν ρωγμές ή θραύσεις.